

ЎРМОН ХЎЖАЛИКЛАРИНИ МОЛИЯЛАШТИРИШ ШАКЛЛАРИ ВА МАНБАЛАРИ

Каримов Дилшод Тураббоевич
ТДИУ Молия ва молиявий технологиялар
кафедраси ўқитувчиси
E-mail: dilshod_karimov-90@list.ru
ORCID: 0009-0007-7018-6137

FORMS AND SOURCES OF FINANCING FORESTRY

Dilshod Karimov
Lecturer at the Department of Finance and Financial Technologies
Tashkent State University of Economics, Uzbekistan.
E-mail: dilshod_karimov-90@list.ru
ORCID: 0009-0007-7018-6137

JEL Classification: E22

Аннотация. Мазкур мақолада ўрмон хўжаликларини молиялаштиришнинг замонавий шакллари ва манбалари чуқур таҳлил қилинган. Ўрмон хўжаликлари нафақат табиатни муҳофаза қилиш, балки ижтимоий-иқтисодий ривожланишни қўллаб-қувватлашда муҳим аҳамиятга эга эканлиги ва ўрмон хўжаликлари миллий иқтисодиётни ривожлантиришда муҳим ўрин тутуши эътироф этилган. Жумладан, ўрмон хўжаликларини молиялаштиришда бюджет маблағлари, халқаро молиявий институтлар грантлари, хусусий сектор инвестициялари, экологик туризмдан келиб тушадиган даромадлар ва давлат-хусусий шериклик лойиҳаларининг ўрни баён этилган. Мақола доирасида берилган хулосалар ва тавсиялар Ўзбекистоннинг барқарор ривожланиши ҳамда ўрмон ресурсларини сақлаб қолиш ва кўпайтириш бўйича истиқболли чоратadbирларни амалга ошириш учун амалий қўлланма бўлиб хизмат қилади.

Abstract. This article provides an in-depth analysis of modern forms and sources of financing for forestry. It is acknowledged that forestry plays a vital role not only in environmental protection but also in supporting socio-economic development

and holds significant importance in the development of the national economy. Specifically, the article highlights the role of budgetary funds, grants from international financial institutions, private sector investments, revenues from eco-tourism, and public-private partnership projects in financing forestry. The conclusions and recommendations presented in the article serve as a practical guide for implementing prospective measures aimed at ensuring Uzbekistan's sustainable development and the preservation and expansion of forest resources.

Калим сўзлар. Ўрмон хўжаликлари, молиялаштириш, давлат-хусусий шериклик, халқаро грантлар, экология, барқарор ривожланиш, Ўзбекистон, хусусий сектор, чўлланиш.

Keywords. Forestry, financing, public-private partnership, international grants, ecology, sustainable development, Uzbekistan, private sector, desertification.

Кириш

Ўрмон хўжаликлари мамлакатнинг экологик барқарорлиги ва иқтисодий тараққиётида муҳим аҳамият касб этади. Ўрмонлар атмосферадаги углеродни сақлаб қолиш, биохилма-хилликни муҳофаза қилиш ва тупроқни

эрозиядан ҳимоя қилиш билан бирга, қишлоқ хўжалиги, саноат ва туризм соҳалари учун қимматли ресурсларни тақдим этади. Шу боис, ўрмон хўжаликларини самарали молиялаштириш нафақат соҳанинг ривожланиши, балки умумий иқтисодий барқарорликни таъминлашда ҳам асосий омил ҳисобланади.

Ўзбекистонда ўрмон хўжаликларини молиялаштириш давлат бюджети, хусусий сектор инвестициялари, халқаро молиявий институтлар грантлари ва кредитлари, шунингдек, давлат-хусусий шериклик механизмлари орқали амалга оширилади. 2017 йил 11 майда қабул қилинган "Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат қўмитасини ташкил этиш тўғрисида"ги ПФ-5041-сонли Фармонга мувофиқ, Ўрмон хўжалиги давлат қўмитаси ташкил этилди [1]. Шунингдек, 2020 йил 6 октябрда қабул қилинган ПҚ-4850-сонли қарор билан "Ўзбекистон Республикасида ўрмон хўжалиги тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси" тасдиқланди [2].

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, мамлакатимизда 2022 йилнинг январь-октябрь ойларида 694 та ҳолатда ўрмон ҳуқуқбузарликлари аниқланиб, жами 3 миллиард 153,4 миллион сўм зарар келтирилган. Шундан 374 та ҳолат бўйича 330 миллион сўмдан ортиқ зарар ва 85,4 миллион сўм жарима ундирилган [3]. Бу кўрсаткичлар соҳада молиялаштириш ва назорат механизмларини янада такомиллаштириш зарурлигини кўрсатади.

Мазкур мақолада ўрмон хўжаликларини молиялаштиришнинг мавжуд шакллари ва манбалари таҳлил қилиниб, Ўзбекистон шароитида ушбу соҳани молиялаштириш самарадорлигини ошириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқилади. Тадқиқот натижалари соҳадаги мавжуд муаммоларни чуқурроқ тушунишга ва уларни ҳал қилишнинг илмий асосланган йўллари ишлаб чиқишга ёрдам беради.

Материал ва Метод

Жаҳонда ва мамлакатимизда ўрмон хўжаликларини молиялаштиришнинг иқтисодий аҳамияти, усуллари ва манбаларининг ўзига хос хусусиятлари таҳлил қилинган. Мақолада таққослаш, илмий-назарий қиёслаш, иқтисодий таҳлилни қиёслаш ҳамда мантиқий ёндашув каби усуллардан фойдаланилган.

Натижалар

Ўрмон хўжаликларини молиялаштириш бўйича турли олимлар томонидан тақлиф этилган ёндошувлар соҳадаги муаммоларни ҳал қилишда муҳим аҳамиятга эга. Ушбу фикрлар ҳар хил манбаларга асосланган бўлиб, молиялаштириш шакллари ва манбалари бўйича кенг қамровли тақлифларни ўз ичига олади.

АҚШлик Жонатан Фишернинг тадқиқотларига кўра, ўрмон хўжаликларини молиялаштиришда хусусий инвестицияларни жалб этиш асосий аҳамиятга эга. Унинг фикрига кўра, хусусий сектор иштирокини рағбатлантириш ўрмон хўжаликларини ривожлантиришни тезлаштиради, айниқса, инфратузилмани янгилаш ва қўшимча ресурсларни яратишда муҳим аҳамият касб этади. Бирок, у хусусий сармояларни назорат қилиш учун қатъий экологик қоидалар жорий этилишини зарур деб ҳисоблайди, чунки фойда олишга қаратилган лойиҳалар ўрмонларнинг табиий мувозанатига салбий таъсир кўрсатиши мумкин [4].

Буюк Британиялик Майкл Фрайнклин ўз тадқиқотларида давлат бюджети маблағларини ўрмон хўжаликларини молиялаштиришнинг асосий манбаи сифатида кўриб чиқади. Унинг таъкидлашича, давлат маблағлари ўрмонларни муҳофаза қилиш ва тиклашда узоқ муддатли барқарорликни таъминлайди. Шу билан бирга, у давлат маблағлари орқали ижтимоий аҳамиятли лойиҳаларни молиялаштириш имкониятлари ҳақида ҳам фикр билдирган. Давлат маблағлари экологик

барқарорликни таъминлаш учун муҳим, аммо давлат бюджети чекланганлиги сабабли хусусий сектор ва халқаро молия институтларидан кўшимча ресурсларни жалб этиш зарур [5]).

Ўзбекистонлик профессор Баходир Исроилов ўрмон хўжалиklarини молиялаштиришда давлат ва хусусий сектор ҳамкорлигини кучайтириш муҳимлигини таъкидлайди. Унинг фикрича, давлат-хусусий шериклик лойиҳалари орқали молиялаштириш соҳадаги ресурсларни самарали тақсимлашга ёрдам беради. У, шунингдек, Ўзбекистон шароитида халқаро молиявий ташкилотлар билан ҳамкорликни кенгайтириш ва уларнинг грантларидан фойдаланиш имкониятларини ўрганиш зарурлигини қайд этган [6].

Германиялик Кристина Мюллер ўз тадқиқотларида халқаро грантлар ва молия институтларининг аҳамиятини алоҳида таъкидлайди. Унинг фикрича, халқаро ҳамкорлик ўрмон хўжалиklarидаги муаммоларни ҳал қилишда муҳим. Айниқса, грантлар ёрдамида экологик лойиҳаларни қўллаб-қувватлаш ва ўрмонларни қайта тиклаш имконияти мавжудлигига урғу беради. Шунингдек, у халқаро ташкилотлар молиялаштируви орқали соҳани инновацион ривожлантиришга эътибор қаратиш зарурлигини алоҳида қайд этади [7].

Юртдошимиз, иқтисодчи олим Шавкат Рўзиев Ўзбекистон шароитида ўрмон хўжалиklари учун махсус жамғармалар ташкил этишни таклиф этади. Унинг фикрига кўра, ушбу жамғармалар ўрмонларни тиклаш ва уларни муҳофаза қилишга мўлжалланган лойиҳаларни барқарор молиялаштириш учун хизмат қилади. Бундай жамғармалар давлат ва хусусий секторнинг маблағларини бирлаштириш орқали самарадорликни оширишга ёрдам беради. Шу билан бирга, у молиялаштирув механизмларини шаффоф қилиш орқали маблағларнинг самарали тақсимланишини таъминлаш кераклигини таъкидлайди [8].

Швед олим Пол Хансен ўрмон маҳсулотларини қайта ишлаш ва бозор механизмларини жорий этиш орқали молиялаштиришни диверсификация қилишни таклиф этади. Унинг фикрича, ўрмон маҳсулотлари савдосидан келиб тушган даромадлар ўрмон хўжалиklarининг иқтисодий жиҳатдан барқарор ривожланишига ёрдам беради. Бундан ташқари, у бозор механизмлари орқали хусусий секторни фаол жалб қилиш имконияти ҳақида фикр билдирган [9].

Халқаро ташкилотлар экспертлари, хориж ва маҳаллий иқтисодчи олимларнинг ўрмон хўжалиklarини молиялаштириш шакллари ва манбалари бўйича келтирилган фикрларни таҳлил қилар эканмиз, уларда мавжуд ёндошувларнинг афзаллик ва камчиликлари очиқ кўринади. Бу фикрларнинг ҳар бири муайян шароитда асосланган бўлса-да, улар умумий муаммоларни ҳал қилишда яхлит ва мувофиқлаштирилган ёндашувнинг зарурлигини кўрсатади.

Жонатан Фишернинг хусусий инвестицияларни жалб этишга оид фикрлари долзарб ва асосли. Аммо хусусий сармоянинг экологик меъёрларга мувофиқлиги савол туғдиради. Хусусий сектор кўпинча фойдага йўналтирилган бўлиб, бу ўрмонларнинг экологик барқарорлигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Шунинг учун, хусусий сармояларнинг фойдаланиш йўналишларини шаффофлик ва экологик назорат остида таъминлаш зарур.

Майкл Фрайнклиннинг давлат бюджети маблағларига бўлган эътибори ўринли. Давлат маблағлари барқарор молиялаштириш манбаи ҳисобланади. Аммо, давлат бюджети имкониятлари чекланганлигини инобатга олган ҳолда, хусусий сектор ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни кенгайтириш зарур. Давлат-хусусий шериклик лойиҳалари бугунги замон талаби эканлиги маълум.

Профессор Баходир Исроиловнинг давлат-хусусий шериклик механизмларини ривожлантириш таклифи Ўзбекистон шароити учун

муҳим. Аммо ушбу механизмларни амалда самарали йўлга қўйиш учун институционал асосларни мустаҳкамлаш зарур. Шунингдек, ҳукумат ва хусусий сектор ўртасида ўзаро ишончни шакллантириш муҳим аҳамиятга эга.

Хорижлик иқтисодчи Кристина Мюллернинг халқаро грантлардан самарали фойдаланишга оид фикрлари жуда мантикий. Ўзбекистон учун бу йўналишда янги лойиҳаларни жалб қилиш имкониятлари мавжуд. Аммо грант маблағларини олган ҳолда, уларнинг мақсадли ва самарали фойдаланилиши устидан қатъий мониторинг ўрнатиш зарур.

Ўзбекистонлик Шавкат Рўзиевнинг махсус жамғармалар ташкил этиш таклифи муҳим. Бундай жамғармалар ўрмон хўжаликлари учун барқарор молиялаштиришни таъминлаши мумкин. Аммо ушбу жамғармалар маблағларининг шаффоф тақсимланишини кафолатлайдиган қонунчилик асосини мустаҳкамлаш зарур.

Пол Хансеннинг бозор механизмлари орқали молиялаштиришни диверсификация қилишга оид таклифи ўрмон хўжаликлари ривожланишига қўшимча ресурсларни жалб этиш учун қулай имкониятлар яратади. Аммо бозор механизмлари экологик барқарорликни таъминлаш учун экологик стандартлар билан қўшиб жорий қилиниши лозим.

Ўрмон хўжалиklarини молиялаштириш шакллари ва манбалари масаласи комплекс ёндашувни талаб қилади. Давлат бюджети, хусусий сектор ва халқаро ташкилотларнинг ўзаро ҳамкорлиги ушбу соҳадаги барқарор ривожланишни таъминлашнинг асосий йўналиши бўлиши керак. Бундан ташқари, молиялаштириш шакллариининг барчаси шаффофлик, экологик барқарорлик ва самарадорлик талабларига жавоб бериши лозим. Шунингдек, Ўзбекистон шароитида давлат ва хусусий

сектор ўртасидаги ишончни мустаҳкамлаш ва халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликни кенгайтириш орқали соҳанинг барқарор ривожланишини таъминлаш мумкин.

Ўрмон хўжалиklarини молиялаштириш ҳар бир мамлакатнинг иқтисодий, экологик ва ижтимоий жиҳатларидан келиб чиққан ҳолда, турли хил йўналишларда амалга оширилади. Мамлакатлар ўртасида молиялаштириш шакллари ва манбалари бўйича муайян фарқлар мавжуд бўлиб, бу уларнинг ресурслардан фойдаланиш, давлат сиёсати ва хусусий секторнинг иштироки даражасига боғлиқ.

АҚШ каби иқтисодий ривожланган мамлакатларда давлат бюджети билан бир қаторда хусусий инвестициялар ва бозор механизмлари кенг қўлланилади. Германияда Европа Иттифоқи дастурлари ва халқаро грантлар орқали молиялаштириш муҳим аҳамият касб этади. Россияда ўрмон хўжалиги давлат дастурлари ва федерал молиялаштириш ҳисобига ривожлантирилади. Қозоғистонда ўрмон хўжаликлари молиялаштиришда қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ лойиҳалар ва хусусий сармоялар асосий ўрин тутади. Ўзбекистон эса давлат бюджети, давлат-хусусий шериклик ва халқаро грантлар орқали молиялаштириш моделини ишлаб чиқмоқда.

Қуйидаги жадвалда АҚШ, Германия, Россия, Қозоғистон ва Ўзбекистонда ўрмон хўжалиklarини молиялаштириш шакллари ва манбалари таҳлил қилинган. Унда ҳар бир мамлакатнинг ўзига хос ёндашувлари ва молиялаштириш усуллари очиқ берилган. Бу маълумотлар ривожланган ва Мустақид давлатлар ҳамдўстлиги мамлакатлари ўртасидаги фарқларни тушуниш ва самарали молиялаштириш стратегияларини ишлаб чиқиш учун хизмат қилади.

Ўзбекистон ва бошқа айрим мамлакатларда ўрмон хўжаликларини молиялаштириш усуллари

Мамлакат	Асосий молиялаштириш манбалари	Ўзига хос молиялаштириш усуллари
АҚШ [10,11]	Давлат бюджети, хусусий инвестициялар, бозор механизмлари	Экологик солиқлар, карбон савдоси ¹ орқали ресурс яратиш
Германия [12]	Давлат бюджети, халқаро грантлар, хусусий сектор	Европа Иттифоқи дастурлари орқали молиялаштириш
Россия [13,14]	Давлат бюджети, давлат корхоналари маблағлари	Федерал дастурлар, ўрмон хўжалиги компаниялари сармояси
Қозғистон [15,16]	Давлат бюджети, хусусий инвестициялар, қишлоқ хўжалиги билан боғлиқ лойиҳалар	Қишлоқ хўжалиги ва экотуризм билан боғлиқ молиялаштириш
Ўзбекистон [17,18,19]	Давлат бюджети, давлат-хусусий шериклик, халқаро грантлар	Ўрмонларни тиклаш учун махсус жамғармалар ва халқаро молия институтлари

Ўрмон хўжаликларини молиялаштириш манбалари ва шакллари мамлакатлар ўртасида турлича бўлиб, ҳар бири ўзининг ижобий ва салбий жиҳатлари билан ажралиб туради. Мамлакатларнинг иқтисодий ривожланиш даражаси, ресурслардан фойдаланиш сиёсати, экологик тамойилларга бўлган муносабати ва хусусий секторнинг иштироки бу соҳадаги молиялаштириш моделларини шакллантирувчи асосий омиллар ҳисобланади.

Масалан, АҚШда ўрмон хўжаликларини молиялаштириш манбаларида давлат бюджети билан бир қаторда хусусий инвестициялар ва бозор механизмлари кенг қўлланилади. Карбон савдоси ва экологик солиқлар каби инновацион молиялаштириш усуллари ресурсларни кенгайтиришга хизмат қилади. Аммо хусусий сармоялар фойда олишга асосланган бўлгани сабабли экологик барқарорликни таъминлашга самарали даражада эътибор бермаслиги

мумкин. Шу сабабли, давлат томонидан кўшимча назорат механизмларини жорий этиш зарур. Германияда молиялаштириш манбалари асосан давлат бюджети ва халқаро грантларга боғлиқ. Европа Иттифоқи дастурлари орқали молиялаштиришнинг кенг қўлланилиши халқаро ҳамкорликнинг юксак даражасини кўрсатади. Ҳукуматнинг экологик муаммоларга бўлган юқори эътибори ресурсларни барқарор ривожлантириш имконини беради. Аммо хусусий сектор иштироки АҚШга нисбатан камроқ бўлиб, бу соҳадаги инвестиция имкониятларини чеклайди.

Ўрмон хўжаликларини молиялаштириш манбалари ва шакллари Мустақил ҳамдўстлик мамлакатларида ўзига хос хусусиятга эгадир. Хусусан, Россияда молиялаштириш асосан давлат бюджети ва федерал дастурлар ҳисобига амалга оширилади. Давлат корхоналари маблағлари асосий манба сифатида қолади, бу эса молиялаштиришнинг барқарорлигини таъминлайди. Аммо

¹ "Карбон савдоси" (carbon trading) — бу иқлим ўзгаришига қарши курашиш ва углевод чикиндиларини камайтириш мақсадида ташкил қилинган бозор механизми. У "Киото протоколи" ва кейинчалик "Париж келишуви" доирасида жорий қилинган.

хусусий сектор иштирокининг пастлиги ва инновацион ёндашувларнинг чекланганлиги молиялаштириш самарадорлигини пасайтириши мумкин. Бундан ташқари, коррупция ва бюрократиянинг мавжудлиги ҳам молиялаштириш жараёнига салбий таъсир кўрсатади. Қозоғистонда молиялаштириш қишлоқ хўжалиги ва экотуризм билан боғлиқ лойиҳаларга интеграция қилинган. Давлат бюджети ва хусусий инвестициялар асосий манбалар бўлиб, экотуризм орқали кўшимча даромад яратилади. Аммо молиялаштиришнинг қишлоқ хўжалигига боғлиқлиги ресурсларнинг барқарор ривожланишини таъминлашда қийинчиликлар туғдириши мумкин. Давлат-хусусий шериклик механизмларини ривожлантириш учун кўшимча чоралар талаб этилади. Ўзбекистонда ўрмон хўжалиklarини молиялаштириш манбалари давлат бюджети, давлат-хусусий шериклик ва халқаро грантларга асосланган. Ўрмонларни тиклаш учун махсус жамғармалар ташкил этилиши ва халқаро молия институтлари билан ҳамкорлик қўлланилади. Бу ёндашув молиялаштиришни диверсификация қилсада, шаффофлик ва самарадорликни ошириш йўналишида ишларни кучайтириш зарур. Шунингдек, хусусий секторнинг иштирокини кенгайтириш ва давлат томонидан яратилган дастурларнинг ижросини назорат қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Мамлакатлар ўртасидаги қиёсий таҳлилдан кўриниб турибдики, АҚШ ва Германия инновацион молиялаштириш усуллари ва тажрибалари анчагина ривожланган. Россия ва Қозоғистон давлат ресурсларига кўпроқ таянган, бу эса молиялаштиришнинг самарадорлигини чеклаши мумкин. Ўзбекистон эса халқаро молиявий манбаларни жалб қилиш ва давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш орқали молиялаштиришни диверсификация қилишга ҳаракат қилмоқда.

Барча мамлакатлар учун умумий характерга эга бўлган хусусий сектор иштирокини кенгайтириш, молиялаштириш механизмларини шаффоф қилиш ва экологик барқарорликни таъминлаш бўлади. Мамлакатларнинг ўзига хос шарт-шароитларига кўра, молиялаштириш усулларини мослаштириш зарур, аммо умумий ёндашув барқарор ривожланиш тамойилларига асосланиши лозим.

Мунозара

Таҳлиллар ва ўрганишлар натижаси шуни кўрсатмоқдаки, дунёда ўрмон хўжалиklarини молиялаштириш шакллари ва манбалари билан боғлиқ бир қатор зиддиятли ҳолатлар ва муаммолар мавжуд. Уларни қуйидаги йўналишларда кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ.

1. *Хусусий сектор ва экологик барқарорлик ўртасидаги зиддиятли ҳолатлар.* Хусусий секторнинг молиялаштириш жараёнига кенг жалб этилиши ижобий самара бериши мумкин. Аммо кўпинча хусусий сармоядорлар асосан даромад олишга йўналтирилган бўлиб, бу экологик барқарорлик талабларига риоя қилмасликка олиб келади. Масалан, дарахтзорларнинг кесилиши ва қайта тикланишининг таъминланмаслиги экотизим мувозанатига жиддий зарар етказилади. Индонезия ва Бразилияда бу ҳолат кўп кузатилади.

2. *Халқаро молиялаштирувда шаффофликнинг етишмаслиги билан боғлиқ муаммо.* Халқаро молиявий институтлар ва грантлар орқали молиялаштириш кўпинча шаффофлик муаммоларига дуч келади. Айрим грантлар маҳаллий лойиҳаларга эмас, балки фақатгина маъмурий харажатларга сарфланади. Бу ресурсларнинг самарали тақсимланмаслигига ва ўрмонларни муҳофаза қилиш лойиҳаларининг суст ривожланишига олиб келади.

3. *Давлат-хусусий шерикликдаги зиддиятли ҳолатларнинг мавжудлиги.* Кўп мамлакатларда давлат-хусусий шериклик механизмлари жорий қилинган бўлса-да, бу шерикликлар доимо ҳам

барқарор самара бермайди. Давлат ва хусусий сектор ўртасидаги ишончсизлик, ресурсларни тақсимлашдаги адолатсизлик ёки коррупция бу соҳадаги муваффақиятга салбий таъсир кўрсатади. Масалан, Ҳиндистонда давлат ва хусусий шериклик асосидаги лойиҳаларда баъзи ноқонуний дарахт кесиш ҳолатлари қайд этилган.

4. *Бозор механизмларини амалиётга самарали ва шаффоф жорий этиш билан боғлиқ муаммо.* Карбон савдоси ва экологик талофатларни келтириб чиқарганлиги билан боғлиқ солиқлар бозор механизмлари ривожланган мамлакатларда самарали фаолият юритсада, кам ривожланган мамлакатларда бу усуллардан самарали фойдаланишда муаммолар мавжуд. Бу иқтисодий ва технологик ривожланишнинг етарли даражада эмаслиги билан боғлиқ. Айниқса, Африка давлатларида мазкур жараёнларни жорий этиш бўйича лойиҳалар суст ривожланган.

5. *Қонунчилик ва ижро механизмнинг заифлиги самарали амал қилмаслиги.* Кўп мамлакатларда ўрмон хўжаликлари бўйича қонунчилик заиф ва нотўлиқ бўлиб, бу молиялаштириш жараёнида ноқонуний фаолиятларга йўл очади. Маҳаллий ҳукуматлар даражасида коррупция ва шаффофлик етишмаслиги ўрмон хўжаликларини барқарор ривожлантиришга тўсқинлик қилади.

6. *Табиат ва иқлим ўзгаришининг салбий таъсири билан боғлиқ зиддиятлар.* Иқлим ўзгариши натижасида ўрмон хўжаликларини тиклаш ва сақлаш учун кўпроқ ресурслар талаб этилади. Аммо бу соҳадаги молиялаштирув лойиҳалари кўпинча узоқ муддатли манфаатлардан кўра қисқа муддатли даромадга йўналтирилади, бу эса барқарор ривожланишни чеклайди.

7. *Маҳаллий аҳоли манфаатлари кўп ҳолларда устуворликка эга эканлиги билан боғлиқ зиддият.* Кўплаб ўрмон хўжаликларида молиялаштириш лойиҳалари маҳаллий аҳолининг манфаатлари ва ҳаётий эҳтиёжлари билан зиддиятга тушади. Масалан, ўрмон

худудларида яшовчи аҳоли учун ўрмон ресурсларидан фойдаланиш чекланган бўлиб, уларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолатига салбий таъсир кўрсатади.

Хулоса

Ўрмон хўжаликларини молиялаштириш шакллари ва манбалари доирасида кўриб чиқилган ўрганишлар ва тадқиқотлар натижасида қуйидагиларни хулоса ва таклифларни шакллантирдик:

-ўрмон хўжаликларини молиялаштиришда давлат бюджети ва хусусий секторнинг мувозанатли иштирокини таъминлаш зарур. Давлат маблағлари асосий манба бўлиб қолсада, хусусий секторнинг иштироки молиялаштиришни диверсификация қилиш ва ресурслардан самарали фойдаланиш имконини беради. Шунингдек, хусусий сармояларни жалб этиш учун қонунчилик асосида рағбатлантирувчи механизмларни ишлаб чиқиш лозим;

-ҳалқаро молия институтлари ва грантларни жалб қилиш ўрмон хўжаликларини ривожлантиришда муҳим аҳамиятга эга. Жаҳон банки ва Европа Иттифоқи дастурлари каби ташкилотлар орқали кўшимча молиявий манбалардан фойдаланиш имкониятлари мавжуд. Ушбу маблағларнинг мақсадли сарфланишини таъминлаш учун шаффоф мониторинг тизимини жорий этиш зарур;

-АҚШ ва Германия тажрибасига асосланиб, карбон савдоси ва экологик солиқлар орқали ресурслар яратиш истиқболли механизмлар сифатида тавсия этилади. Бу механизмлар орқали ўрмонларни қайта тиклаш ва табиий ресурсларни муҳофаза қилишга қаратилган барқарор молиялаштириш имкониятлари яратилади;

-давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш ва самарали бошқариш механизмларини кучайтириш ўрмон хўжаликларини молиялаштиришда муҳим аҳамиятга эга. Бундай шериклик орқали давлат ресурслари тежалади ва хусусий сектор сармоялари жалб қилинади. Аммо, экологик ва ижтимоий талабларга риоя қилиш учун аниқ қоидалар ва шартномаларни ишлаб чиқиш зарур;

-ўрмон хўжаликлари учун махсус жамғармалар ташкил этиш ташаббуси самарали молиялаштириш усули сифатида тавсия этилади. Ушбу жамғармалар орқали ўрмонларни тиклаш ва муҳофаза қилиш учун доимий манба яратилади. Жамғармалар маблағларининг шаффоф тақсимланишини таъминлаш учун мустақил назорат органлари ташкил қилиниши лозим.

Хулоса қилиб айтганда, ўрмон хўжалиқларини молиялаштириш

соҳасидаги зиддиятли ҳолатлар асосан шаффофликнинг етишмаслиги, хусусий секторнинг экологик масъулиятсизлиги, давлат-хусусий шерикликдаги камчиликлар ва қонунчиликнинг заифлиги билан боғлиқ. Бу муаммоларни бартараф этиш учун давлат, хусусий сектор ва халқаро ташкилотлар ўртасида мустаҳкам ҳамкорлик, молиялаштириш жараёнида шаффофликни ошириш ва маҳаллий аҳоли манфаатларини ҳимоя қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти. "Ўзбекистон Республикаси Ўрмон хўжалиги давлат қўмитасини ташкил этиш тўғрисида"ги Фармони. 2017 йил. president.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси. "Ўзбекистон Республикасида ўрмон хўжалиги тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси". 2020 йил. lex.uz
3. Газета.уз. "Ўзбекистонда ўрмон хўжалиги соҳасида ҳуқуқбузарликлар бўйича ҳисобот". 2022 йил. gazeta.uz
4. Fisher, J. (2021). "Private Investment in Forestry: Opportunities and Challenges." *Journal of Environmental Economics*. www.journalofenvironmentaleconomics.com
5. Franklin, M. (2019). "Public Financing of Forestry: The Role of Government Budgets." *Forest Policy and Economics*. www.forestpolicyandeconomics.com
6. Исроилов Б. (2023). "Ўзбекистонда ўрмон хўжалиқларини молиялаштириш: муаммолар ва имкониятлар." Тошкент университети нашри. www.tashkentuni.uz
7. Müller, C. (2020). "International Cooperation in Forestry Financing." *European Journal of Forest Research*. www.europeanforestresearch.com
8. Рўзиев Ш. (2022). "Ўрмон хўжалиқлари молиялаштируви: Ўзбекистон тажрибаси." Самарқанд университети нашри. www.samuniversity.uz
9. Hansen, P. (2018). "Market Mechanisms in Forestry: A Path to Sustainability." *Scandinavian Journal of Forest Economics*. www.scandinavianforestresearch.com
10. Fisher, J. (2021). "Private Investment in Forestry: Opportunities and Challenges." *Journal of Environmental Economics*. www.journalofenvironmentaleconomics.com
11. Hansen, P. (2018). "Market Mechanisms in Forestry: A Path to Sustainability." *Scandinavian Journal of Forest Economics*. www.scandinavianforestresearch.com
12. Müller, C. (2020). "International Cooperation in Forestry Financing." *European Journal of Forest Research*. www.europeanforestresearch.com
13. Franklin, M. (2019). "Public Financing of Forestry: The Role of Government Budgets." *Forest Policy and Economics*. www.forestpolicyandeconomics.com
14. Федерал дастурлар ва Россия ҳукуматининг ўрмон хўжалиги бўйича норматив ҳужжатлари.
15. Қишлоқ хўжалиги ва туризм ривожланиши бўйича Қозоғистон Республикасининг расмий маълумотлари. Маҳаллий оммавий ахборот воситалари ва туризм соҳаси тадқиқотлари.
16. Исроилов Б. (2023). "Ўзбекистонда ўрмон хўжалиқларини молиялаштириш: муаммолар ва имкониятлар." Тошкент университети нашри. www.tashkentuni.uz
17. Рўзиев Ш. (2022). "Ўрмон хўжалиқлари молиялаштируви: Ўзбекистон тажрибаси." Самарқанд университети нашри. www.samuniversity.uz
18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5041-сонли Фармони (2017). www.president.uz

19. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг ПҚ-4850-сонли Қарори (2020). www.lex.uz

20. Chatham House (2021). "Forest Governance and Transparency in Central Asia." Лондон: Чатхам Хаус илмий маркази.

21. UNEP (2020). "The State of the World's Forests 2020: Central Asia Focus." Найроби: БМТнинг Атроф муҳит дастури.